

#3

STUDIEHANDLEDNING OCH
FÖRDJUPNINGSMATERIAL

LARS RUBIN

Engagemang och sammenhang

Varför arbetar man frivilligt
och hur kan fler bli aktiva?

Inledning

Studiet av detta häfte kan lämpligen delas upp på 7 sammankomster. Här nedan följer ett förslag på vilka kapitel som är lämpliga att behandla samtidigt.

Vill man gå fortare fram med 4 sammankomster är mitt förslag att man lägger ihop sammankomsterna 1 och 2, 3 och 4, 5 och 6, samt avslutar med sjunde sammankomsten.

Efter varje kapitel finns det i häftet samtalsfrågor att utgå ifrån, samt några uppgifter att göra tillsammans. Förutom dessa samtalsfrågor finns det också ett fördjupningsmaterial här på följande sidor som är tänkt för den som leder sammankomsterna eller för den som söker egen fördjupning.

Ett tips till dig som leder studiecirkeln, är att redan nu trycka ut studiehandledning och fördjupningsmaterial, och använda dessa parallellt med själva studiehäftet

Lars Rubin

PRÄST OCH RELIGIONSSOCIOLOG.

FÖRFATTARE

Lars Rubin

OM HÄFTET

Detta häfte är en del av en skriftserie som Ideellt forum i Svenska kyrkan ger ut med start hösten 2009. Ambitionen är att skriftserien ska vara en hjälp att fördjupa samtalen omkring det ideella arbetets betydelse i Svenska kyrkan. Under 2009 gavs två häften ut.

#1 *10 ord om frivillighet* av Biskop Hans-Erik Nordin

#2 *Ovärderligt, om uppmuntrans kraft och frivillighet i Svenska kyrkan* av Mats Hermansson

Tidigare har Ideellt forum och dess huvudmän bland annat gett ut boken *Delaktig* och studiehäftet *Tänk om*.

OM IDEELLT FORUM

Ideellt forum i Svenska kyrkan är en mötesplats för samarbete kring den övergripande målsättningen att stärka delaktigheten i det lokala församlinglivet i Svenska kyrkan. Vi tror att en kyrka som präglas av mångas delaktighet och engagemang är en kyrka som har framtiden för sig.

BESTÄLLNING

Skriftserien kan beställas från Sensus studieförbund service@sensus.se alt www.sensus.se

FÖRSTA SAMMANKOMSTEN

- Inledning
- Är frivilligt engagemang viktigt?

Detta avsnitt är ganska kort och kan läsas tillsammans när man träffas första gången.

ANDRA SAMMANKOMSTEN.

- Varför engagerar man sig?
- Frivilligt arbete i ett föränderligt samhälle

TREDJE SAMMANKOMSTEN.

- Hur hanterar vi hoten?
- Liknar frivilligarbetet ett arbete?

FJÄRDE SAMMANKOMSTEN.

- Vad betyder livsfrågor och religion?
- Är människan självisk eller osjälvisk?

FEMTE SAMMANKOMSTEN

- Det finns många motiv till engagemang
- Frivilligarbetet är som ett arbete.

SJÄTTE SAMMANKOMSTEN

- Livsfrågor och kristen tro har stor betydelse
- Altruism är mycket viktigt för de engagerade

SJUNDE SAMMANKOMSTEN.

Denna sista gång bör koncentreras kring frågor om hur vi går vidare med det frivilliga engagemanget. Här finns viktiga punkter att diskutera tillsammans i avsnittet.

- Hur kan vi utveckla det frivilliga engagemanget?

1:a sammankomsten

I detta avsnitt finns material till enskild fördjupning eller som hjälp för den som leder studiecirkeln. Här finns extra bränsle att tillföra samtal, diskussioner och hänvisningar till litteratur.

Är frivilligt engagemang viktigt?

NÅGRA FAKTA OM DEN FRIVILLIGA SEKTORN. Omfattningen av den frivilliga sektorn kan mätas på många olika sätt: genom antal anställda, genom antal medlemmar, aktivitet, ekonomisk omslutning etc. När det gäller andel av befolkningen som är medlemmar i frivilligorganisationer har Sverige internationellt sett en omfattande frivilligsektor. I jämförelse med andra högt industrialiserade länder kommer Sverige som tredje land vad gäller den ideella sektorns andel av BNP. Den frivilliga sektorn har i Sverige utvecklats framförallt inom sektorerna sport, fritid och kultur, och mindre inom områden med anknytning till utbildning, hälsovård och social service. Även när man inte mäter utifrån andel av BNP, utan mäter andelen aktiva i befolkningen, framgår det att Sverige är ett land med ett omfattande frivilligt arbete.

1991 omsatte den ideella sektorn 60 miljarder kronor, tio år senare 120 miljarder. Sverige hör till de 5 länder i västvärlden där mer än halva befolkningen arbetar ideellt, oavlönat. Övriga länder som toppar statistiken är Holland, Norge, Island och USA. 51% av svenska folket arbetar i snitt 14 timmar i månaden frivilligt.

AKTUELL FORSKNING, publicerad december 2009, från Ersta Sköndals högskola lyfter fram att tre av fyra svenskar är eller har varit frivilligt aktiva, i betydelsen att man aktivt gör en insats för någon annan. En halv miljon svenskar gör en aktiv ideell insats i en religiös församling eller organisation. Engagemanget är stabilt och t.om. ökande.

För aktuella siffror hänvisas till Ersta Sköndals högskola som du hittar via www.ideelltforum.se.

VARFÖR SER DEN FRIVILLIGA SEKTORN UT SOM DEN GÖR?

Det finns många förklaringsfaktorer till varför den ideella sektorn ser ut som den gör. Forskarna Salomon och Anheier påpekar att det ytterst är varje lands ekonomiska, politiska och sociala utveckling som anger ramarna för den ideella sektorn. Samtidigt kan man, menar de, urskilja en ömsesidig påverkan mellan fyra mer specifika faktorer såsom landets lagstiftning, utvecklingsnivå, centraliseringsgrad samt regeringens politik gentemot dessa organisationer. Forskarna Lundström och Wijkström lyfter framförallt fram den svenska välfärdsmodellen och folkrörelsetraditionen för att förklara den ideella sektorns utseende i Sverige.

DEN FRIVILLIGA SEKTORNs utseende är ytterst en politisk fråga. Vad ska vara en offentlig angelägenhet och vad ska vara frivilligt? Inte minst inom områden som skola och vård är diskussionen aktuell. Viktiga frågor i sammanhanget är i vilken utsträckning den frivilliga sektorn ska vara ett komplement eller ersätta det offentliga och hur kyrkan ska förhålla sig till detta.

DEN ÖKADE FRIVILLIGHETEN I SAMHÄLLET ställer frågor om vilken roll den frivilliga sektorn ska spela i samhället. Den nya tankesmedjan sektor 3 är en del av detta.

Se www.sektor3.se

ATT SAMTALA OM

■ Samtala om följande exempel: "I kommun X bestämmer sig den politiska majoriteten för att sänka den kommunala skatten. Detta får till följd att det görs nedskärningar inom skola och social sektor. Man väddar nu från kommunalt håll att kyrkan ska gå in och stödja verksamheten. Hur ska kyrkan göra?"

2:a sammankomsten

Varför engagerar man sig?

I DETTA KAPITEL NÄMNS OLIKA SVÅRIGHETER som finns när det gäller att undersöka vilka motiv som finns bakom ett engagemang. Det handlar bl.a. om medvetenhet och språk. Hur ofta är vi människor medvetna om varför vi gör det vi gör? En viktig fråga är därför i vilken utsträckning den som är engagerad är medveten om varför hon är engagerad. Det fordras vidare ett språk med vilket man kan uttrycka sina motiv. Om jag som enskild engagerad är medveten om varför jag är engagerad, har jag då ett språk så jag kan förklara och uttrycka mig? Det är kanske inte viktigt för alla människor att ställa "varför-frågor". Man är engagerad men reflekterar inte så mycket över varför man är det. Man kanske inte heller finner ord som förklarar. Till dessa svårigheter ska läggas i vilken utsträckning det finns en vilja hos de engagerade att delge andra vilka motiv man har, samt hur tillåtande det sociala sammanhang man verkar i egentligen är. Det kan vara mer eller mindre möjligt att öppet uttrycka de verkliga motiven.

HUR UNDERSÖKER MAN DÅ DRIVKRAFTER bakom frivilligt engagemang, hur kommer man åt motiven? Jag har valt ett öppet förhållningssätt där jag sökt efter teorier och förklaringar som på olika sätt kan ha anknytning till frågan om varför man engagerar sig. Nu finns det många teorier om mänskligt beteende. Jag har valt att utgå ifrån ett sociologiskt synsätt där det är centralt att vi människor är insatta i ett sammanhang och att detta sammanhang påverkar oss. Därför blir det viktigt att ställa frågor om vår samtid, vad är det som kännetecknar vår tid just nu, vad är det som formar oss att bli dem vi är och att göra det vi gör?

Jag har vidare använt mig av flera olika undersökningsmetoder: innehållsanalys av organisationens eget material, intervjuer av 31 aktivt engagerade samt 820 enkäter. Eftersom det finns fördelar och nackdelar med alla metoder, är det lämpligt att genom en kombination av olika metoder undersöka ett och samma problem. Resultat som framkommer genom flera olika metoder har större trovärdighet. Det finns dock alltid en risk att det perspektiv man väljer bestämmer det resultat man får: "som man frågar får man svar". Man ser de resultat som bekräftar de egna utgångspunkterna.

Det berättas om Picasso att han en dag när han i sin ateljé målade ett kubistiskt porträtt av sin fru, fick besök av en man. Mannen tittade på vad Picasso målade och sa: "Det är löjligt, den målningen föreställer inte alls en kvinna". Han tog sedan upp ett fotografi ur sin plånbok, visade det för Picasso och sa: "Detta är en bild av min fru, det är så här en kvinna ser ut". Picasso tittade ett tag på bilden och sa: "Är hon inte en aning liten och platt, eller?"

Verkligheten är mer och större än vad vi anar och vad våra ord kan beskriva. Våra perspektiv är begränsade, vilket berättelsen tydligt visar.

ATT SAMTALA OM

Det finns flera svårigheter med att ta reda på motiv till engagemang. Diskutera tillsammans hur ni ser på dessa svårigheter.

- Vet man om varför man är engagerad, är det en fråga man som engagerad funderar på?
- Har man ord och ett språk så man kan uttrycka sina motiv? Vill man tala om det? Man kanske inte är bered att tala om sina innersta motiv med vem som helst. Det är ju högst privata tankar. Det finns ju vissa saker som vi inte pratar om i Sverige: politik; vad vi röstar på, ekonomi: hur mycket vi tjänar och religion: vad vi tror på. Är det så? Är det tillåtet i kyrkan att ge uttryck för sina innersta motiv?
- Även om Svenska kyrkan är känd för öppenhet, kan den av enskilda personer upplevas som mer eller mindre öppen i detta avseende. Känner du igen dig i det?

”Det folkliga engagemanget ändrar form”

”Flera av de stora folkrörelserna visar tydliga tecken på minskad förmåga att attrahera medborgarna”

”Samtidigt ökar medborgarnas totala engagemang i olika former av nya rörelser eller i mer eller mindre tillfälliga strukturer”

Frivilligt arbete i ett föränderligt samhälle

OMFATTANDE FORSKNING visar att teorierna om värderingsförändringar har aktualitet i Sverige. Professor Thorleif Pettersson menar att den individualism som framkommit i internationell forskning, också i väsentliga delar gäller i Sverige. Värderingsförändringarna går, i såväl övriga Europa som i Sverige, i riktning mot ökad individualism. Dessa värderingsförändringar påverkar människors beteende däribland det frivilliga engagemanget.

DET PÅPEKAS I EN UTREDNING om folkstyret i Sverige att:

”Det folkliga engagemanget ändrar form. Flera av de stora folkrörelserna visar tydliga tecken på minskad förmåga att attrahera medborgarna. Samtidigt ökar medborgarnas totala engagemang i olika former av nya rörelser eller i mer eller mindre tillfälliga strukturer.”

PÅ DEN S.K. FRIVILLIGDAGEN som äger rum den 1 september skriver Helle Klein i Aftonbladets ledare 2009, om den utmaning som de traditionella folkrörelserna står inför. Det traditionella engagemanget i form av medlemskap i en folkrörelse fortsätter att minska, medan andra former av frivilligarbete som är mer inriktade på begränsade aktiviteter ökar.

ATT GÖRA TILLSAMMANS

- Är fostran och religiös fostran annorlunda idag jämfört med för några generationer sedan? Försök att tillsammans göra en lista på vad som kännetecknar dåtid och nutid.
- I takt med att vi människor åldras upplever vi att livet går fortare för varje år. Detta känner många av oss igen och är en del av vår tidsuppfattning. När jag är tio år gammal är 1 år en tiondel av mitt liv. När jag är 50 år är 1 år en femtiondedel av mitt liv. Året är lika långt, men vår uppfattning av det blir annorlunda. En helt annan sak är att själva förändringstakten i samhället går fortare och fortare. Räkna ut hur mycket 1 år är av ditt liv idag jämfört med när du var 10 år gammal. Samtala med varandra om er tidsuppfattning.

3:e sammankomsten

Hur hanterar vi hoten?

FÖRFATTARE OCH SAMHÄLLSVETARE som Pierre Bourdieu och Neil Postman menar att televisionen genom sitt förytligande utgör ett hot mot viktiga delar av kultur och demokrati. Den ständiga tidsbristen och jakten på publiksiffror gör ett djupare perspektiv omöjligt. Istället gäller underhållning och strävan att roa. Bourdieu menar att det är tv som avgör vilka frågor som blir centrala i samhället och vilka problem som diskuteras. De händelser som skildras sätts sällan in i sitt historiska sammanhang. Istället presenteras en:

”absurd följd av historier som alla till slut liknar varandra, en oavbruten rad av eländiga människor, räcker av händelser som dyker upp utan förklaring och som försvinner utan lösningar – i dag Zaire, i går Biafra, i morgon Kongo – och som berövats all politisk nödvändighet och därför, i bästa fall, endast kan väcka ett vagt humanitärt intresse.”

Det som sker i världen kan genom denna rapportering bli obegripligt. Detta väcker, menar Bourdieu, ingen solidaritet utan kan istället bidra till att minska engagemanget.

ETT EXEMPEL PÅ GLOBALISERING och risksamhälle utgörs av terrorattacken mot World Trade Center, idag en symbol för terrorism, globala ekonomiska klyftor och maktförhållanden. Händelsen visar hur olika risker hänger intimt samman med varandra. Klimatkris, fattigdomskris, internationell terrorism osv. är länkade till varandra. Sociologen Zygmunt Baumann lyfter fram kopplingen mellan terrorism och fattigdom. Han skriver:

”det verkliga kriget mot terrorismen – det som är möjligt att vinna – förs inte när Iraks och Afghanistans städer och byar som redan till hälften ligger i ruiner skövlas ännu mer, utan när fattiga länders skulder skrivs av, när våra rika länders marknader öppnas för dessa länders stapelvaror, när utbildningen finansieras för de 115 miljoner barn som för närvarande inte får gå i någon skola och när man kämpar för, fattar beslut om och implementerar andra liknande åtgärder.”
(ur Flytande rädsla)

NÄR DETTA SKRIVS, vintern 2009–2010, är frågan om pandemier, dvs. epidemier som snabbt sprids över världen, högaktuell. Såväl nationellt som globalt diskuteras beredskap och förhållningssätt inför H1N1-influensan. Tidigare år har fågelinfluensa och andra pandemier varit aktuella. På det internationella planet ökar samarbetet mellan olika myndigheter för att hantera denna risk i det moderna samhället. Världen står inför ökade globala risker. Klimatkrisen är synnerligen aktuell, finanskrisen har präglat det gångna året, debatt om den internationella terrorismen präglar det politiska samtalet. Detta lever vi med. En viktig fråga är i vilken utsträckning ett ökat krismedvetande får oss att bli mer engagerade.

ATT GÖRA TILLSAMMANS

■ En ökad medvetenhet om risker i samhälle och värld leder till en rädsla. Livets mening är i grunden hotad om man inte kan föreställa sig en fortsättning i att det kommer en ny generation efter min egen. Texten ovan lyfter fram olika förhållningssätt inför de risker vi lever med.

Tänk dig att det rum du befinner dig i utgör de olika alternativ som presenteras. Varje hörn i rummet är ett av alternativen

1. pragmatiskt accepterande
2. bibehållen optimism
3. cynisk pessimism
4. radikalt engagemang

Välj först hörn enskilt. Gå och ställ dig i det hörn som stämmer bäst för dig. Motivera ditt val! Försök att i gruppen tillsammans välja hörn.

”Arbete har ofta varit liktydigt med att vara anställd eller driva ett företag. Det arbete som bedrivs ideellt har inte räknats”

”Detta samtidigt som det frivilliga arbetet kan vara av stor social betydelse”

”När det gäller arbetet har den sociala värderingen av arbetet stor betydelse för känslan av meningsfullhet”

Liknar frivilligarbetet ett arbete?

DET FINNS FLERA ANLEDNINGAR till att vi människor arbetar. En är att vi har materiella behov. Vi behöver för vår överlevnad antingen själva producera förnödenheter eller skaffa oss pengar så att vi kan köpa det nödvändiga. Men det är inte bara materiella behov som driver oss att arbeta. Även den människa som har sina materiella behov tillgodosedda ägnar sig ofta åt någon form av arbete sett utifrån en mer vid definition.

ARBETE HAR OFTA VARIT LIKTYDIGT med att vara anställd eller driva ett företag. Det arbete som bedrivs ideellt har inte räknats. Detta samtidigt som det frivilliga arbetet kan vara av stor social betydelse. Det kan ju t.o.m. vara så att ett ideellt arbete, för den enskilde individ som utför det, och också ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, kan vara mycket mer meningsfullt än ett arbete där man kanske på ett monotont och enformigt sätt producerar varor som mänskligheten inte behöver.

Begreppet arbete bör därför innefatta mer än det arbete som betalas. En definition (Giddens) lyder så här:

”Vi kan definiera arbete - betalt eller obetalt - som att man utför vissa uppgifter som kräver fysisk och mental ansträngning och som har till mål att producera varor och tjänster för att tillfredsställa människors behov.”

Och i ett annat sammanhang skriver samme forskare:

”När allt kommer omkring är likhetstecknet mellan ‘arbete’ och ‘lönearbete’ tämligen inskränkt. Om någon lägger ner en enorm energi på en hobby för sitt intresses skull, snarare än av den ekonomiska vin-ning detta kan ge, varför skulle vi då inte kunna betrakta detta som ett arbete?”

EN SOCIOLOG som betonar människans behov av sammanhang är Antonovsky. För Antonovsky som är medicinsk sociolog, står frågor om hälsa och ohälsa i centrum. KASAM – känsla av sammanhang – i vilken utsträckning vi upplever tillvaron som begriplig, hanterbar och meningsfull – är här centralt. Antonovsky påpekar något vikten av sammanhang i arbetet, och hur personer med stark KASAM som när de går i pension kanske engagerar sig i något annat t.ex. föreningsliv.

Han är som sociolog mån om att betona de sociala faktorernas betydelse för upplevelsen av KASAM. När det gäller arbetet har den sociala värderingen av arbetet stor betydelse för känslan av meningsfullhet. Det handlar inte bara om arbetsuppgiften i sig, utan en viktig aspekt är i vilket sammanhang arbetsuppgiften utförs och hur samhället bedömer den.

4:e sammankomsten

Vad betyder livsfrågor och religion?

PETER SINGER MENAR i boken *Hur ska vi leva*, att tillståndet i världen idag är sådant att vi människor måste besluta oss för i vilken utsträckning vi ska leva för oss själva och för andra:

“Det finns människor som är hungriga, undernärda, som saknar tak över huvudet eller den enklaste sjukvård: och det finns frivilligorganisationer som samlar in pengar för att hjälpa dessa människor. Problemet är verkligen så stort att en enda individ inte kan göra mycket åt saken, och en del av pengarna går förvisso åt att administrera hjälpen, eller stjåls eller försvinner av någon annan anledning innan de når de nödlidande. Trots dessa oundvikliga problem är diskrepansen mellan den utvecklade världens tillstånd och fattigdomen hos de mest nödlidande i utvecklingsländerna så stor att om bara en liten del av det du ger når fram till de behövande, skulle den delen innebära en mycket större förändring för de människor den når än vad hela den summa du skänker skulle göra för ditt eget liv. Att du som individ inte kan påverka problemet i sin helhet verkar knappast relevant, eftersom du kan påverka tillvaron för vissa familjer. Tänker du då ta kontakt med någon av de här organisationerna? Kan du själv tänka dig att skänka, inte bara lite växelmynt när man kommer och skramlar med bössan framför dig, utan en mer rejäl slant som minskar dina möjligheter att leva på ett luxuöst sätt?”

Detta perspektiv vidareutvecklar han i boken *Det liv du kan rädda*. Gå gärna in på www.dettlivdukanradda.se.

OM DEN URKRISTNA församlingens förhållningssätt mellan tro och gärningar kan man läsa mer i t.ex. Jakobsbrevet kap 2:14–17

RELIGIONENS INFLYTANDE PÅ MÄNNISKORS handlande och agerande är oftast svåråtkomligt. Det finns exempel där inflytandet är mycket tydligt, där religiösa motiv kan driva människor att t.o.m. gå emot grundläggande biologiska behov som när religiösa människor väljer att leva i celibat eller fasta under lång tid. I de flesta fall är dock religionens påverkan inte så tydlig och

därför också svår att undersöka. En annan svårighet, som påpekas av den amerikanske sociologen Robert Wuthnow, är att det religiösa sammanhanget kan utgöra en miljö där man inte talar om varför man är engagerad, det tas för självklart att man ska vara engagerad. Det finns dessutom religiösa sammanhang som aktivt motverkar troende att tala om sina motiv. Gärningar talar man inte om. Idealet är istället att verka i det tysta.

VI VET ATT RELIGIONEN var en viktig grund vid framväxten av välgörenhetsorganisationer. Wuthnow menar att religiös övertygelse och deltagande i församlingar kan uppmuntra till altruistiskt beteende. Effekten på beteendet är dock begränsad till vad människor ser och hör i kyrkan. Den enskildes definition av vilka behov som finns, vad man kan och ska göra, skapas av den organisation och kyrka som man besöker. Wuthnow lyfter fram gudsbildens betydelse i sammanhanget. De personer som tror på en god och kärleksfull Gud, anser värden som att hjälpa andra, viktigare än vad andra grupper gör.

EN VIKTIG ASPEKT för att förstå de motiv man anger handlar om att analysera språket. Man bör vara medveten om skillnaden mellan vilka ord man använder och vad orden egentligen står för. Motiv som uttrycks i traditionella religiösa termer behöver inte innebära att religiositeten är viktigare hos den ena gruppen än vad den är hos den andra. Istället kan det handla om olika fromhetsriktningars språkbruk, eftersom olika religiösa traditioner har olika sätt att uttrycka sig. Inom Sverige är t.ex. väckelsens språk väsentligen annorlunda än språket inom vissa delar av Svenska kyrkan. Språk och uttrycks sätt inom Svenska kyrkan kan variera väsentligt mellan olika kyrkliga traditioner.

ATT GÖRA TILLSAMMANS

- Upplever du att din församling uppmuntrar till att göra goda gärningar?
- Är den kristna församlingen en hjälp att gå från teori till praktik?
- Är det tillåtet att tala om sina gärningar?

”När man vet att det råder en norm om ömsesidighet, blir man mer intresserad och villig att hjälpa sin medmänniska”

”Mycket talar för att medkänsla med andra ger fördelar för den som engagerar sig”

”Den engagerade människan är kanske inte lyckligare än andra, men hon är lyckligare med sitt engagemang än utan det”

Är människan självisk eller osjälvisk?

ALWIN GOULDNER är i detta sammanhang viktig genom normen om reciprocitet, ömsesidighet, om människors ömsesidiga givande och tagande i sociala relationer. Han påpekade redan på 1960-talet att det existerar en universell norm om ömsesidighet som anger rättigheter och skyldigheter i samhället. Denna innebär bl.a. att de som har blivit hjälpta har en skyldighet att återgälda, och att vi människor hjälper dem som vi själva blivit hjälpta av. När man vet att det råder en norm om ömsesidighet, blir man mer intresserad och villig att hjälpa sin medmänniska, eftersom man vet att den man hjälper troligen

kommer att hjälpa om man behöver hjälp. Denna norm om ömsesidighet sätter igång ett medmänskligt beteende. Samtidigt innehåller skyldigheten att återgälda också tvång, människor känner sig tvingade att tacka eller att utföra en gentjänst.

EN VIKTIG FRÅGA är hur själviskhet och omsorg om andra kan samverka. Det kan kanske inom det frivilliga engagemanget utvecklas en solidarisk individualism som innebär ett djupare moraliskt engagemang och där individualism och medkänsla inte står i konflikt med varandra. Mycket talar för att medkänsla med andra ger fördelar för den som engagerar sig.

Den engagerade människan är kanske inte lyckligare än andra, men hon är lyckligare med sitt engagemang än utan det.

5:e sammankomsten

Det finns många motiv till engagemang!

OM MÅNGFALDEN I KYRKAN. Det är lätt att tro att ett engagemang i en internationell organisation har sin grund i själva sakfrågorna kring "tredje världen". Så är det för en del men bilden är mycket mer komplex än så. För vi över detta på engagemanget i kyrkan som helhet, kan man tänka att utgångspunkten för engagemanget skulle vara det som kyrkoordningen uttrycker i orden: "Kyrkans centrum och livskälla är Jesus Kristus och evangeliet om honom." Men, är det så? Är det inte istället så att den mångfald av motiv som vi ser i en del av kyrkan, här frivilligt aktiva inom internationell verksamhet, finns i ännu större utsträckning i hela kyrkan? Det finns många olika anledningar till att man är engagerad. Det finns en stor spridning i vad man vill med sitt engagemang. Trosuppfattningar varierar kraftigt såsom gudsbild, bibelsyn och människosyn. Det finns ett stort spektra av olika politiska uppfattningar. Det finns många olika uppfattningar om vad som är den enskildes uppgift i samhället.

Detta skapar en stor spänning i den kyrkliga kulturen, där själva grundfrågan är i vilken utsträckning vi har en gemensam värdebas. Vad är det egentligen vi delar, och *hur ska vi förhålla oss till mångfalden?*

Ett sätt är att resignera och säga att vi har så olika mål och uppfattningar om kyrkans uppgift att det inte är möjligt att bedriva en vettig verksamhet. Ett annat förhållningssätt är att lyfta fram mångfalden och bejaka den. Genom att skapa en medvetenhet om mångfalden kan kyrkan bli en mötesplats där alla får finnas med i respekt för våra olikheter.

NÅGRA FAKTA OM UNDERSÖKNINGARNA. Det övergripande problemet om varför man engagerar sig, har jag valt att undersöka genom tre delstudier: innehållsanalys, intervjuer och enkäter. Det ger perspektiv såväl på djupet som på bredden. Genom innehållsanalys av organisationens årsböcker och utbildningsmaterial, ges information om organisationens tankar kring motiv, samt en ytterligare inventering av motiv.

Intervjuundersökningen ger i sin tur, ett djupare perspektiv, där frivilligt engagerade och deras tankar kring motiv lyfts fram. 31 aktivt engagerade har intervjuats. Det finns ett värde i att låta intervjupersonerna själva komma till tals. Därför citerar jag från intervjuerna och detta så ordagrant som möjligt. Efter varje citat finns en hänvisning till den intervju jag citerar, /.../ betyder utelämnat stycke och punkter inne i citat att den jag intervjuat gjort en paus. Punkter i början och slutet anger att citatet är en del av ett sammanhang.

Enkätmaterialen ger genom sin högre grad av generaliserbarhet ett bredare perspektiv över vilka motiv och drivkrafter som kan finnas i det frivilliga engagemanget. 820 enkäter har besvarats av aktivt engagerade personer.

Det är den sammantagna bilden som är intressant. Det som man kommer fram till genom att med olika metoder behandla materialet äger sannolikt större trovärdighet. Detta är en genomgående tanke i hela arbetet. Jag använder olika metoder som kompletterar varandra när jag söker efter vilka motiven är till engagemang, och jag använder mig av flera olika sätt att bearbeta enkäten.

BRA ATT VETA OM INTERVJUERNA. Jag har inspirerats av tankegångar kring kvalitativa fokuserade intervjuer. Strävan har varit att fokusera kring huvudfrågan varför man engagerar sig frivilligt. Intervjuerna börjar med allmänna frågor för att efterhand bli mer specificerade. De har först haft allmänna inledande frågor om varför folk i allmänhet och ombuden i synnerhet engagerar sig och vilka engagemangets positiva och negativa sidor är. Därefter har jag frågat mer preciserat om olika motiv. Det handlar om flera av de motiv som diskuterats tidigare: om arbetet, om media, om livsfrågor, om kristen tro etc. Intervjuerna har sedan genomgående avslutats med att ombuden sammanfattat vilka motiven är för dem. De öppna frågorna är ett sätt att så förut-sättningslöst som möjligt låta de intervjuades egna tankar kring motiv och drivkrafter komma fram. Intervjuerna har bandats och sedan skrivits ut ordagrant. Vid urvalet av intervjupersoner har strävan varit variation i urvalet, både vad gäller personerna individuellt (ålder, kön, utbildning) och det sammanhang man verkar inom (stad, landsbygd, väckelsebygd etc.).

”Vad gäller åldersstrukturen bland de engagerade, finns det påfallande få ungdomar som är aktiva, men många äldre”

”De som är äldre och aktiva idag har tidigt fostrats in i värderingar som ligger organisationen nära”

”Frivilligt engagemang kan i dagens samhälle ta sig många olika uttryck, där engagemang i kyrkligt sammanhang utgör en möjlighet för en allt mindre grupp”

BRA ATT VETA OM ENKÄTERNA. Enkäten har sitt ursprung i amerikansk forskning kring frivillighet (VFI: Voluntary Function Inventory) och har sedan anpassats till svenska förhållanden. Förutom inledande frågor om ålder, utbildning, kön osv. består enkäten av 50 påståenden, där varje påstående utgör en möjlig anledning till frivilligt arbete. Uppgiften för den som besvarar enkäten är att ta ställning till hur viktig varje anledning är till engagemang. Enkätens resultat har behandlats på flera sätt: dels genom en analys av de enskilda påståendena, dels genom en analys av olika grupper av motiv. Indelningen i olika motivgrupper har gjorts dels utifrån tidigare forskning, dels utifrån en särskild statistisk metod som heter faktoranalys.

DELRESULTAT. Ett viktigt delresultat är att det finns en skillnad mellan hur organisationen ser på motiv, och hur de frivilligt aktiva själva gör det. Organisationen har överhuvudtaget väldigt lite om motiv och när man har det, handlar det om motivet i singularis. Man hänvisar snävt till bibelordet som själva motivet. Det är först när personer utifrån engageras att skriva i organisationens material som perspektivet vidgas. Det finns en helt annan mångfald av motiv bland de engagerade än hos organisationen själv. Dels visar det hur viktigt det är att organisationer inte lever sitt eget liv utan är öppna för det sammanhang medlemmar och aktiva lever i. All religiositet riskerar att bli snäv och skild från sitt sammanhang. Dels pekar resultaten på att det kanske bara är de organisationer, som är beredda att diskutera och presentera trovärdiga svar på frågan varför man ska engagera sig, som kan engagera.

Frivilligarbetet är som ett arbete

DEN GRUPP SOM ANSER påståenden om självkänsla, att känna sig behövd och betydelsefulla viktiga, är företrädesvis äldre med lägre utbildning. En tolkning kan vara att det frivilliga engagemanget här ger möjligheter för vissa grupper som inte får detta grundläggande mänskliga behov att känna sig betydelsefull och behövd tillfredsställt i andra sammanhang.

VAD GÄLLER ÅLDERSSTRUKTUREN bland de engagerade, finns det påfallande få ungdomar som är aktiva, men många äldre. Den höga medelåldern och den dåliga återväxten är inte ett problem som är unikt för kyrkans sammanhang. Flera andra ”rörelser” har likartade problem, men för en kyrklig organisation finns det ytterligare en dimension. Ovan har påpekats socialisationens betydelse för engagemanget. De som är äldre och aktiva idag har tidigt fostrats in i värderingar som ligger organisationen nära. Denna (religiösa) socialisation finns inte i dagens samhälle i samma utsträckning. I takt med att socialisation in i kyrkan når allt färre, blir underlaget allt tunnare. Intervjuerna pekar på den svårighet det är för ungdomar att bli engagerade, och det verkar inte troligt att nya engagerade kommer till när de äldre har slutat. Frivilligt engagemang kan i dagens samhälle ta sig många olika uttryck, där engagemang i kyrkligt sammanhang utgör en möjlighet för en allt mindre grupp.

EN YTTERLIGARE ASPEKT att beakta, när det gäller nyrekrytering, handlar om den kontinuitet som verkar finnas i engagemanget. En majoritet av de aktiva har varit aktiva i tio år eller mer. Bland dem som är nya som aktiva i organisationen är det påfallande många medelålders och äldre. Nyrekrytering sker i hög utsträckning från dessa grupper, vilket antagligen har med socialisationen att göra. De som fostrats in i kyrkans värderingar och förhållningssätt fortsätter att vara aktiva och de som är nya tillhör i hög utsträckning den generation som fått del av sådan grundläggande socialisation.

6:e sammankomsten

Livsfrågor och kristen tro har stor betydelse

JAG HAR UNDERSÖKT något vad det är i kristen tro som påverkar engagemanget. Vilken kristendomstolkning är det som påverkar de engagerade? De enskilda påståenden som i enkäten får högst värden är de som framhåller en öppen kristendomstolkning som evangeliets kärleksbud och gyllene regeln. Detta är det helt dominerande. Samtidigt är det värt att påpeka att enkäten också visar att det finns grupper av företrädesvis lågutbildade äldre, för vilka utsagor om att människan skall dömas för sina gärningar utgör viktiga motiv för engagemang.

Altruism är mycket viktigt för de engagerade

DET FRIVILLIGA ENGAGEMANGET är ett engagemang både för andra och för en själv. De allra flesta engagerar sig både utifrån den andres situation, i detta fall utifrån att det ska leda till en ökad rättvisa i världen, men detta är bara en del, man engagerar sig även utifrån den egna situationen. Det man gör är kopplat till att det ger någonting tillbaka. När t.ex. det påstående som får allra högst medelvärde i enkäten är ... att "orättvisorna i världen hotar hela jordens existens och framtid", där 75 procent av undersökningsgruppen har angett de högsta värdena, så handlar detta om att engagemanget är till både för andras och för egna behov. Om man inte engagerar sig för andra riskeras den egna framtiden. Motsvarande gäller när man vid ett annat påstående betonar att det som sker i en annan del av världen påverkar det egna livet. Det finns en ömsesidighet mellan ett globalt plan och ett individuellt plan. Denna ömsesidighet i engagemanget stämmer väl överens med resultaten från andra undersökningar i såväl Sverige som utomlands.

MÅNGA AV DE INTERVJUJAUDE ger uttryck för att det finns en tillfredsställelse i att man i alla fall gör något. Det handlar om (känslan) av delaktighet. Man är engagerad, trots att man ibland får utstå en hel del obehag. Ombuden har målande berättat om denna delaktighet, som får den som är aktiv att må bra

eller i varje fall bättre än om hon inte varit aktiv. En del av denna delaktighet är tanken att man själv i en framtid kan få del av det goda man gör idag. Om man delar med sig till fattiga i nöd, blir man själv hjälpt om man i en framtid skulle behöva det. Detta perspektiv är i och för sig troligen mer tillämpligt på sociala inhemska nationella frivilligorganisationer än på internationella frivilligorganisationer. Samtidigt finns det med även här. Det handlar om att visa omtanke rent generellt, att stödja olika goda krafter, och att stödja ett beteende. Detta får man själv också del av. Utbyte av tjänster, och gentjänster är ett sätt att vara delaktig i samhället och i kyrkan.

TVÅ INTRESSANTA ASPEKTER till fördjupning handlar om *ofrivillighet i frivilligheten* och den *skeva könsfördelningen*. Det finns ett mått av ofrivillighet i det frivilliga engagemanget, och man kan ställa frågan hur frivilligt det frivilliga arbetet är. Intervjuerna visar att flera av de intervjuade upplever ett socialt tryck att vara aktiva. Av enkäten framkommer att det finns en grupp, ca en tredjedel, för vilka starka inslag av ofrivillighet är en anledning till engagemang. De anger höga värden på frågor som tar upp aspekter av att "det förväntas" ett engagemang eller att "man har svårt att säga nej". Kanske är det i realiteten ännu fler som upplever detta, men som har svårt att uttrycka detta i ord i samband med intervjuer, eller erkänna det inför sig själv i samband med enkäterna. Mot detta resonemang kan man bl.a. anföra att det finns få mänskliga verksamheter som man inte under vissa perioder upplever som tvingande. Hur mycket man än älskar ett arbete, kan det finnas dagar då man hellre hade gjort något annat. Det är en intressant fråga i vilken utsträckning man upplever att det finns ett socialt tvång i det frivilliga engagemanget.

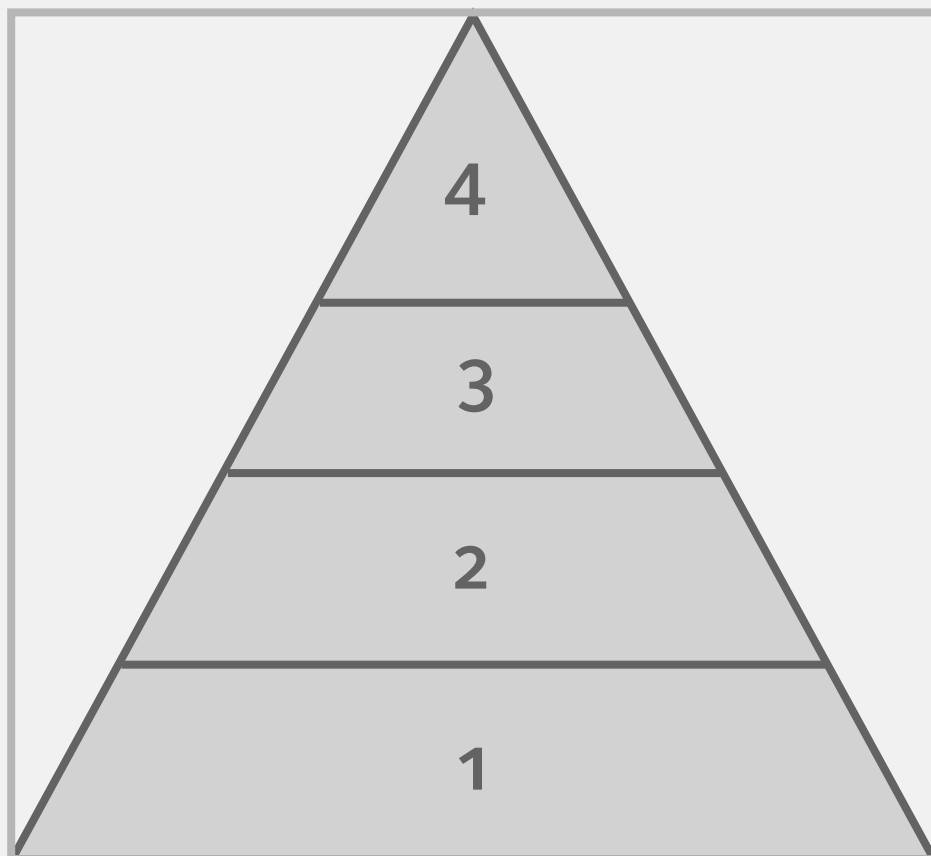
VAD GÄLLER KÖNSFÖRDELNINGEN bland de frivilligt engagerade, så är en klar majoritet kvinnor. Delvis kan detta förklaras med att kvinnor i högre grad än män är engagerade i kyrkliga sammanhang, men det kan även finnas andra förklaringar. Kvinnor har, historiskt sett, generellt tagit större ansvar för frivillig verksamhet. Detta har förklarats bl.a. med att kvinnor har mer tid och att det finns en förväntan att de ska engagera sig. En av de stora förändringarna på arbetsmarknaden under efterkrigstiden är kvinnornas ökade deltagande i förvärvslivet.

7:e sammankomsten

Hur kan vi utveckla det frivilliga engagemanget?

En grundläggande fråga när vi diskuterar frivilligt engagemang är vad det är som behövs för att man ska bli frivilligt engagerad.

Den frågan kan hjälpa oss vidare. För den enskilda människan är det flera delar som ska samverka för att frivilligt engagemang ska vara möjligt: det behövs kunskap, att man delar organisationens värderingar, att man har tilltro till organisationen och att man har faktisk förmåga att engagera sig. Pyramiden i figur 1 visar översiktligt dessa olika punkter.

Figur 1. Möjliga engagerade.

Längst ner i denna figur finns en första förutsättning för engagemang (1) att det finns information och kunskap om en uppgift som behöver utföras. När det gäller engagemang i en internationell organisation så gäller det kunskap om att världen är orättvis i den meningen att en stor del av mänskligheten inte får sina grundläggande behov av mat, kläder, bostad, utbildning etc. tillgodosedda. De allra flesta i Sverige har denna kunskap.

Förutom denna grundläggande medvetenhet måste den som blir engagerad ha (2) värderingen att uppgiften är viktig, orättvisorna i världen är något som man ska sträva efter att försöka förändra. Denna värdering kan ha sin grund i t.ex. kristen tro eller allmänhumanism. Alla människor delar inte denna värdering.

Förutom dessa båda punkter måste det finnas en (3) tilltro till att man som enskild kan göra något, och att den verksamhet som organisationen, i detta fall Svenska kyrkans biståndsgenomsnitt, bedriver verkar i enlighet med den värdering man har. Finns inte denna tilltro, väljer man att kanalisera ett eventuellt engagemang någon annanstans.

En förutsättning är vidare att (4) den som vill engagera sig har möjlighet till engagemang. Det handlar om faktorer som tid,

fysik, att det erbjuds möjlighet till engagemang där man bor, att organisationen är öppen för den som vill engagera sig etc.

Pyramiden åskådliggör det faktum att andelen möjligt engagerade minskar ju högre upp man kommer i pyramiden. Så gott som alla är med vid punkt 1, andelen minskar något vid 2, ännu mer vid nivåerna 3 och 4.

Kanske kan figuren också fungera som en hjälp att förstå varför en del inte engagerar sig. En förklaring kan vara att man inte delar värderingen att ett engagemang i Svenska kyrkan är viktigt, att världens ojämlikhet är ett centralt problem som man ska göra något åt. Andra förklaringar kan vara att man saknar tilltro till organisationen, eller möjligheten att göra något åt problemet, eller att man rent fysiskt inte kan engagera sig.

Pyramiden kan fungera som ett underlag för diskussion om var vi ska sätta in våra resurser för att få fler engagerade. Saknar man kunskap om möjligheten att vara engagerad, delar man inte värderingen att det är ett viktigt arbete, saknar man tilltro till organisationen eller är det så att det finns andra hinder på vägen?

”DET MAN HÖR GLÖMMER MAN,
DET MAN SER UPPLEVER MAN,
DET MAN BLIR ENGAGERAD I FÖRSTÅR MAN”

(KINESISKT ORDSPRÅK)

Att läsa vidare

Förutom den litteraturlista och notapparater som finns i avhandlingen hänvisas här till aktuell litteratur som fördjupar frågor kring frivilligt engagemang och aktuell samhällsutveckling.

- Bauman, Z.** (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Z.** (2007). *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos.
- Boström, M.** (red.) (2004). *Den organiserade frivilligheten*. Lund: Liber AB.
- Einhorn, S.** (2005). *Konsten att vara snäll*. Stockholm: Forum.
- Einhorn, S.** (2007). *Medmänniskor*. Stockholm: Forum.
- Giddens, A.** (2003). *En skenande värld. Hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. Stockholm: SNS förlag.
- Giddens, A.** (2006). *Sociology 5th edition*. Polity press.
- Habermann, U.** (2001). *En postmoderne helgen? Om motiver till frivillighet*. Lund: Socialhögskolan.
- Johansson, B.** (2008). *Tänk om. Svenska kyrkans församlingssyn i teori och praktik*. Älvsjö: Sensus studieförbund.
- Modéus, F.** (2005). *Mod att vara kyrka*. Stockholm: Verbum.
- Modéus, F.** (2009). *Längta efter liv. Församlingsväxt i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Modéus, M.** (2005). *Mänsklig gudstjänst. Om gudstjänsten som relation och rit*. Stockholm: Verbum.
- Nyström, Å.** (red.) (2005). *Delaktig. Idébok om ideellt engagemang i kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Rubin, L.** (2000). *Engagemang i Lutherhjälpen. Studier av motiv och drivkrafter hos frivilligt aktiva*. Lund: Studentlitteratur.
- Singer, P.** (2009). *Det liv du kan rädda. Agera nu och stoppa fattigdomen*. Fri tanke förlag.
- Thörn, H.** (2004). *Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, välfärdssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Åmark, K.** (2005). *Hundra år av välfärdspolitik. Välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige*. Umeå: Boréa bokförlag.

IDEELLT FORUM

Ideellt forum är en mötesplats för samarbete kring den övergripande målsättningen att stärka delaktigheten i det lokala församlinglivet i Svenska kyrkan. Samarbetet har formen av ett nätverk, där alla som är med både bidrar med sina egna resurser och erfarenheter, samtidigt som man får ta del av andras.

Genom Ideellt forum vill vi skapa en mötesplats för erfarenhetsutbyte, inspiration, kunskapsutveckling, samarbete och opinionsbildning.

HUR KAN MAN VARA MED?

Varje organisation eller grupp inom Svenska kyrkan, som delar den övergripande målsättningen "att stärka delaktigheten i det lokala församlinglivet i Svenska kyrkan" är välkommen med som huvudman för Ideellt forum. Huvudmännen tar gemensamt det övergripande ansvaret för Ideellt forums verksamhet och ekonomi.

För en församling i Svenska kyrkan finns också möjlighet att, i stället för att gå in som huvudman, ansluta sig till Ideellt forum. För att vara ansluten behövs ett beslut i församlingen, att man utser en eller två kontaktpersoner och att man meddelar Ideellt forum att man vill ansluta sig. Årsavgiften för anslutna församlingar är 3 000 kronor.

Inom ramen för Ideellt forum vill vi också utveckla ett kontaktnät av personer som är intresserade av att vara med och verka för ökad delaktighet i det lokala församlinglivet.

Vill Du gå med i kontaktnätet, ansluta din församling eller gå med som huvudman för Ideellt forum: ta kontakt med någon av kontaktpersonerna som finns på hemsidan. Du kan också läsa mer på: www.ideelltforum.se

STYRGRUPP OCH SAMORDNARE

Ideellt forums verksamhet leds av en styrgrupp, utsedd av huvudmännen. För att hålla samman den gemensamma verksamheten finns en anställd samordnare.

KONTAKT

Ideellt forum i Svenska kyrkan
Klara södra kyrkogata 1, 111 52 Stockholm
08-727 1778
info@ideelltforum.se
www.ideelltforum.se

Samordnare Fredrik Hedlund

I HELA VÄRLDEN FÖR ATT HELA VÄRLDEN

Svenska kyrkan arbetar för en värld utan fattigdom, hunger och förtryck. Vi drivs av övertygelsen om varje människas okränkbara värde. Tillsammans med andra kyrkor och biståndsorganisationer finns vi i *hela världen* för att *hela världen*.

Vårt uppdrag är att vara kyrka just nu
– för försoning, förvandling och upprättelse.

Snabb katastrofhjälp, långsiktig utveckling och mer än hundraårigt samarbete med kyrkor i Afrika och Asien – så kan Hela världen, Svenska kyrkans internationella arbete beskrivas. Arbetet kan också presenteras utifrån följande områden:

- Kyrkan i världen
- Landsbygdsutveckling
- Klimat och miljö
- Ekonomisk rättvisa
- Fred, demokrati och mänskliga rättigheter
- Hiv och aids
- Katastrofinsatser

I många församlingar finns internationella grupper som med stort engagemang och goda erfarenheter arbetar tillsammans. Den internationella gruppen samordnar, planerar och utvecklar det internationella arbetet så att det blir en angelägenhet för hela församlingen.

Uppgiften i församlingen är:

- att upprätthålla och öka det internationella engagemanget
- att informera om det internationella arbetet
- att bedriva och samordna församlingens insamlingsverksamhet.

Svenska kyrkan
INTERNATIONELLT ARBETE

Studiet av detta häfte kan lämpligen delas upp på 7 sammankomster. Inledningsvis finns ett förslag på vilka kapitel som är lämpliga att behandla samtidigt.

Efter varje kapitel finns det i häftet samtalsfrågor att utgå ifrån, samt några uppgifter att göra tillsammans. Förutom dessa samtalsfrågor finns det också ett fördjupningsmaterial här på följande sidor som är tänkt för den som leder sammankomsterna eller för den som söker egen fördjupning.

Ett tips till dig som leder studiecirkeln, är att redan nu trycka ut studiehandledning och fördjupningsmaterial, och använda dessa parallellt med själva studiehäftet.

sensus

ideellt forum
i Svenska kyrkan

DETTA HÄFTE ÄR EN DEL AV EN SKRIFTSERIE SOM IDEELLT FORUM I SVENSKA KYRKAN GER UT MED START HÖSTEN 2009.

AMBITIONEN ÄR ATT SKRIFTSERIEN SKA VARA EN HJÄLP ATT FÖRDJUPA SAMTALEN OMKRING

DET IDEELLA ARBETES BETYDELSE I SVENSKA KYRKAN.